

Oponentský posudek na diplomovou práci Michala Šafaříka **Kompetícia v službách altruizmu – čo zdravá súťaživosť prináša predajcom časopisu Nový Prostor**

Práce je nevyhovující jak na formální, tak obsahové rovině. Po formální stránce má řadu nedostatků – naprosto nezvládnuté citování, nedostatečné literární zdroje, chybějící vysvětlivky k tabulkám, nevědecký styl textu a nevhodné členění obsahu do kapitol. Naprostá většina prezentovaných poznatků teoretické části je čerpána z přehledových učebnic, navíc často nevhodně zvolených (např. část psychologických poznatků z ekonomické učebnice atd.). V tabulkách chybí údaje, v jakých jednotkách jsou a co představují uvedené hodnoty. Nevědecký styl je v tomto případě takový, který kupí shromážděné výroky k danému tématu, aniž by je propojoval, komparoval a interpretoval s nějakým transparentním záměrem. Nevhodným členěním obsahu do kapitol mám na mysli především absenci oddílu věnovaného metodice, dále jsou v průběhu práce na různých místech do textu míchány vlastní výsledky (dokonce i v úvodu!) a v neposlední řadě rozčlenění výroků o altruismu do kapitol podle přístupů jednotlivých disciplin neodpovídá ani zaměření literárních zdrojů, ani skutečnému předmětu těchto oborů. (Např. v kapitole evoluční psychologie je rozebírán stotting gazel.)

Co se týče obsahové stránky, bylo pro mě poměrně obtížné zorientovat se v tom, o čem práce pojednává. Navzdory názvu celé práce a asi 2/3 kapitol se domnívám, že práce nepřináší nic nového k problematice altruismu ani kompetice. Vlastní přínos je spíše ekonomického rázu, kdy práce přináší data o tom, jak dlouho prodejce Nového Prostoru čeká na prodej jednoho časopisu, zda tato doba souvisí s tím, jestli prodej časopisu vokálně propaguje, a zda doba čekání nějak určuje, jestli s prodejem v danou chvíli skončí. Potud jsou výsledky jistě zajímavé, otázkou je, jestli jsou přínosem pro etologii. Autor sám ovšem ve výsledcích vidí víc, například verbální propagování prodeje („aktivitu prodejce“) interpretoval v rámci teorie signaling games. Oprávněnost tohoto však považuji za nedostatečně podloženou, zvláště když autor nepopisuje metodiku, takže například nevíme, co považuje za aktivní prodej; pokud se zabývá vlivem hendikepu na prodej, pak nevíme, co vše považuje za hendikep (počítá například i hendikepy psychické?). (Absence systematicky popsané metodiky je jistě závažným nedostatkem ze spousty dalších důvodů, které by si magistr etologie měl uvědomovat.) Nemohu tudíž přesně soudit, ale na základě těchto kusých informací nevidím nic, co by zde bylo signalizací ve smyslu signaling games. Mimochodem samotná teorie signaling games je také velmi stručně a nepřesně popsána (například se ani nedozvídáme, kdo ji vymyslel), takže na základě samotného textu práce není možné pochopit její princip. Další navazující interpretace už tudíž mohou být zavádějící a také se mi tak často jeví. Například si nemyslím, že by analýzy ukazovaly na to, že aktivní prodejci mají větší výdělků, protože kupující vnímají jejich signál vysoké motivace, kterou chtějí ocenit. Existuje víc vysvětlení tohoto efektu, například kupující si prodejce spíše všimnou, oslovení v nich vzbudí pozitivní naladění, nebo je jim hloupé v osobní interakci koupit odmítnout atd.

Souvislost s tematikou altruismu, která je velmi široce zpracována v teoretické části, je minimální, dokonce autor sám ji v empirické části odmítá s tím, že je třeba pro účely studie pozorované interakce nahlížet jako pouhou koupí služby (časopisu). Z etologických témat by asi studovanému jevu byly bližší například časové modely sběru potravy u kolibříků... avšak snaha zhodnotit se nějak tohoto důležitého tématu z lidské etologie by se dala považovat za chvályhodnou.

Bohužel autor vzhledem k výše uvedeným problémům – čerpání z učebnic a ledabylému stylu – a dalším chybám nebyl schopen problematiku adekvátně zpracovat. Snaží se o

kontrast pohledu různých vědních disciplín, což se mu ale nedaří. Mimo již uvedené ledabylosti ve výběru informací a přiřazení k jednotlivým disciplínám je na škodu, že nedochází k žádnému srovnání, ač autor má za to, že ho provádí. Ač autor původně odlišuje přístup evolučněpsychologický a etologický, na jejich komparaci následně rezignuje s tím, že disciplíny pracují jinou metodikou, tudíž je nemůžeme srovnávat (o porovnání pohledů dalších uvedených disciplín, tj. psychologie a ekonomie, se ani nepokouší). Takové srovnání se skutečně podařit nemůže, vzhledem k tomu, že se autorovi nepodařilo ani přehledně a strukturovaně popsat, čím se v rámci altruismu tyto disciplíny vlastně zabývají a možná si ani neuvědomuje, že např. evoluční psychologie je poměrně charakteristická tím, že studuje člověka (nikoli gazely a kraby) a že to také není to samé jako evoluční biologie (takže možná není vhodné čerpat tolik z Flegra, i kdyby nevadilo, že je to sekundární zdroj). Absolvent magisterské etologie by také asi měl mít snahu oba pohledy dále specifikovat, protože by si měl uvědomovat, že není to samé klasická evoluční psychologie a evoluční psychologie (vlastně behaviorální ekologie) prezentovaná citovanou knížkou Barrett et al. (2007) a také klasická etologie a moderní etologie člověka. Vnímaný rozdíl v metodice pak je možná dán spíše nezalostí prací těchto oborů na dané téma než nekompatibilitou oborů.

Vzhledem k těmto problémům není divu, že autor z teoretické části příliš nevytěžil... Pokud dochází ke shrnujícím interpretacím, tak bývají příliš odvážné a neopřené o fakta. Autor například vyvozuje, že nerekiproční altruismus u zvířat neexistuje. K takovému závěru těžko lze dojít na základě několika málo příkladů a paradoxní je, že jeden z nich je příklad psů hyenovitých (parafrázováno z Veselovského), kteří podle tohoto zdroje pečují o cizí mláďata, včetně nepříbuzných, a přednostně jim poskytují potravu, aniž by byl jasný nějaký reciproční zisk.

V odstavci začínajícím na konci str. 28 autor bohužel ukazuje, že se ve svém vlastním review neorientoval, protože ač se dosud snažil odlišit jednotlivé motivace k altruistickému chování, zde nepochopitelně zaměňuje a směšuje motivace od prospěchu skupiny, přes reciprocitu, budování dobrého jména až k internalizaci norem. Pak už není divu, že po 28 stranách review nedochází k ničemu více, než ke konstatování, že altruismus u lidí je komplexní a těžko vysvětlitelný. Doporučovala bych při případném přepracování a pokud by autor chtěl zůstat u zpracování tématu altruismu, podstatně zúžit záběr a samozřejmě odstranit nedostatky spočívající v nekvalitních literárních zdrojích a práci s nimi.

Ještě bych ráda poukázala na samotný závěr kapitoly 2, cituji:

„Vzľadom k tomu, že takúto pomoc [žebrákovi] v drvivej väčšine prípadov nemôžeme považovať za pomoc príbuzným, či známym (ale teoreticky je to možné), vysvetlením tohto javu, by snáď v lepšom prípade mohlo byť ako tvrdí Hlaváček 'súcitie a spolunáležitost' s osobou, ktorá je na našu pomoc odkázaná (alebo to aspoň komunikuje), alebo v horšom prípade, spomínané psychologické zisky s tým, že ak pristúpime na to, že motiváciou a teda aj vysvetlením altruizmu sú práve psychologické zisky, potom je na mieste otázka, či sa ešte vôbec jedná o altruizmus.“

Zajímalo by mě, co autora přivedlo k tak negativnímu hodnocení altruismu, který je motivován dobrým pocitem (nebo jsou myšleny jiné psychologické zisky?) z konání dobra?

Důsledku vlastního nepochopení konceptů altruismu jsou vidět jasně i dále v textu, kde například autor v následující kapitole Teoretické východiska práce uvedené koncepty zcela opouští a vymýšlí si vlastní, tj. staví proti sobě pomoc ze soucitu a lítosti a „obyčejnou“ ochotu pomoci. Dále uvádí, že u takového obyčejného pomáhání není jasný motiv a „právě v tom případě by mohlo jít o skutečný altruismus!“ Takže jinými slovy autor nám tvrdí, že skutečný altruismus existuje v případě, kdy altruistické chování není motivováno nijak. Nemotivované chování si dovedu představit v podobě nějakého stereotypního pohybu nebo obsese, ale v kontextu altruistických aktů se o něm, pokud vím, neuvažuje. Nebo případně jeho „skutečnost“ spočívá v tom, že je sice motivováno, ale nevíme jak?

Závěrem se pokusím shrnout doporučení do dalšího boje. Především je třeba zamyslet se nad tím, v čem je provedená empirická práce etologická a tyto aspekty náležitě propracovat. Doporučuji rozpracovat především metodiku. Dále velmi radikálně zúžit téma teoretické části a položit si jasnou otázku, kterou touto teoretickou částí budu řešit, pokud už rezignuji na to, že by teoretická část měla být úvodem k části empirické. Dále si sehnat odpovídající literaturu a poučit se o tom, jakou formální podobu má mít diplomová práce, co do způsobu práce s literaturou a prezentace výsledků. Pak už mohu doporučit pouze velmi opatrný postup při interpretování a včleňování vlastních myšlenek.

Domnívám se, že by práce neměla být v této podobě obhájena

Jitka Lindová